

Ancak bazı eleştirmenler ondaki zühd anlayışının İslâm'dan değil Maniheizm inancından kaynaklandığını belirtir. Nitekim pek çok kaynakta Sâlih b. Abdülkuddûs'un zındık olduğu ve bu yüzden öldürüldüğü ifade edilmektedir. Sâlih'in şiirleri arasında "Kaside-i Kâfiye"si çok beğenilmiş olup "Kaside-i Bâiye"si de ünlüdür. Onun adı hadis rivayetiyle ilgili olarak anılsa da bu alanda kayda değer bir katkısı olmadığı ve Nesâî'nin onu güvenilir bulmadığı kaydedilir (Bedrân, VI, 373). Sâlih b. Abdülkuddûs'un hayatı, şiirleri ve düşünceleri hakkında günümüze ulaşan dokümanların büyük bir bölümü Abdullah Hatîb tarafından derlenip Şâlih b. 'Abdülkuddûs el-Başrî adıyla yayımlanmıştır (Basra 1967).

BİBLİYOGRAFYA :

Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn* (nşr. Hasan es-Sendûbî), Beyrut 1993, I, 125, 201; İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtü's-su'arâ* (nşr. Abbas İkbâl), London 1939, s. 34-36; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Kahire 1348, s. 473; Şerîf el-Murtazâ, *el-Emâlî*, Kahire 1325/1907, I, 100-101; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IX, 203-205; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebe'* (nşr. D. S. Margoliouth), London 1913, XII, 6-9; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 492-493; Safedî, *Nektü'l-himyan* (nşr. Ahmed Zekî Bek), Kahire 1329/1911, s. 171-172; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 116-117; I. Goldziher, "Şâlih b. 'Abd al-Kuddûs und das Zindiktum während der Regierung des Chaliphen al-Mahdî", *Transactions of the 9th International Congress of Orientalists*, London 1892, II, 104-129; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimaşk*, VI, 371-376; Ahmed Ferîd Rifâî, *'Aşrû'l-Me'mûn*, Kahire 1346/1928, II, 403-406; Brockelmann, *GAL* (Ar.), II, 17-18; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, III, 393-399; J. van Ess, "Die Hinrichtung des Şâlih b. Abdalqudûs", *Studien zur Geschichte und Kultur des Vorderen Orients: Festschrift für Bertold Spuler zum siebzigsten Geburtstag* (ed. H. R. Roemer – A. Noth), Leiden 1981, s. 53-66; Mohsen Zakerî, "Şâlih b. 'Abd al-Kuddûs", *EP* (İng.), VIII, 984-985.

RAHMİ ER

SÂLİH b. ADÎ

(bk. ŞUKRÂN).

SÂLİH b. AHMED b. HANBEL

(صالح بن أحمد بن حنبل)

Ebü'l-Fazl Sâlih b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (ö. 266/880)

Ahmed b. Hanbel'in oğlu ve önde gelen talebesi.

203 (818) yılında Bağdat'ta doğdu. Başta babası Ahmed b. Hanbel olmak üzere Ali b. Medîni, Ebü'l-Velîd et-Tayâlisî ve İbrâhim b. Fazl ez-Zârî gibi âlimlerden ders

aldı. Hadiste hâfız olması yanında özellikle babasından pek çok fikhî meselenin hükümlerini öğrendi. Çünkü insanlar ona birtakım fikhî meselelerini yazıyor, o da bunları babasına soruyordu. Tarsus ve İsfahan kadılıklarında bulunan Sâlih buralardan babasının görüş ve rivayetlerini yaydı. Ancak hayatı boyunca yöneticilere karşı mesafeli duran Ahmed b. Hanbel'in oğlunun idarecilerle iyi ilişkiler içerisinde olmasını hoş karşılamadığı, Halife Mütevekkil-Alellah'ın ihsanlarını kabul etmesi sebebiyle onun evinde pişirilen ekmeği yemediği söylenir (İbn Kesîr, X, 355). Kaynaklarda, Sâlih'in İsfahan kadılığını borçları ve ailesinin kalabalık olması gibi sebeplerle kabul ettiğini söylediği nakledilmektedir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XII, 530). Bağdat'ta uzun süre fikh dersleri veren Sâlih'ten oğlu Züheyr, Ebû Bekir b. Ebû Âsım, Ebü'l-Kâsım el-Begavî, Muhammed b. Ca'fer el-Harâitî, Yahyâ b. Saîd, İbn Ebû Hâtım er-Râzî, Ahmed b. Muhammed b. Yahyâ el-Kassâr ve Ebû Bekir el-Hallâl gibi âlimler ders aldı. Kendisinden İsfahan'da bazı hadisler yazan İbn Ebû Hâtım er-Râzî onun doğru sözlü ve güvenilir bir kişi olduğunu söylemiştir (*el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 394). Sâlih b. Ahmed kadı olarak bulunduğu İsfahan'da 266'da (880) vefat etti. Bazı kaynaklarda 265'te (879) öldüğü kaydedilmekle birlikte (Ebû Nuaym el-İsfahânî, I, 348-349) altmış üç yaşında vefat ettiği dikkate alındığında 266 (880) tarihinin daha isabetli olduğu söylenebilir.

Sâlih hem Ahmed b. Hanbel'in akaid, hadis ve fikh alanındaki görüşlerinin günümüze ulaşması hem de bu görüşlerin kelâmî ve hukukî birer doktrin haline alması hususunda en etkili role sahip kişilerden biridir. Bu bakımından Hanbelî fikh literatüründe kendilerine "cemaat" adı verilen âlimler arasında yer almıştır. Hanbelî kaynaklarında geçen "cemaatin rivayeti" sözüyle başta Sâlih olmak üzere Ebû Tâlib b. Humeyd, Hanbel b. İshak b. Hanbel, Abdülmelik b. Abdülhamîd b. Meymûn, Harb b. İsmâil, İbrâhim b. İshak el-Harbî ve Abdullah b. Ahmed b. Hanbel kastedilmektedir.

Eserleri. 1. *Mesâ'ilü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. Ahmed b. Hanbel'e sorulan çeşitli sorulara onun verdiği cevapları bir araya getirmek suretiyle telif etmiştir. Toplam 1756 meselenin bulunduğu eser nâşir tarafından bazı başlıklar ilâvesiyle tertip ve tasnif edilmiştir (I-III, nşr. Fazlurrahman Din Muhammed, Delhi 1408/1988). 2. *Sîretü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. Ah-

med b. Hanbel'in hayatına dair yazılan ilk eserdir (nşr. Fuâd b. Abdülmün'im Ahmed, İskenderiye 1401/1981; Riyad 1404/1983, 1415/1995). 3. *Mihnetü Ahmed b. Hanbel*. Ahmed b. Hanbel'in halku'l-Kur'ân meselesindeki görüşleri sebebiyle mâruz kaldığı sıkıntı ve ezizyetlerin anlatıldığı bu eserin bir nüshası Tunus'taki Dârü'l-kütübî'l-vatanîyededir (Hasan Hüsnî Abdülvehhâb, nr. 18503; ayrıca bk. Sezgin, I, 510).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Hanbel, *el-İlel* (nşr. Talât Koçyiğit – İsmail Cerrahoğlu), Ankara 1963, s. 90, 399; İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 394; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 320; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Zikru ahbâri İsbahân* (nşr. S. Dederling), Leiden 1931, I, 348-349; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IX, 317-319; İbn Ebû Yalâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, I, 173-176; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, V, 51; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 65; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XI, 178-179, 184-185, 205-208, 241-243, 246-247, 251-253, 278-279, 288-289, 291-292, 341-342; XII, 181-182, 529-530; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 629; a.mlf., *el-İlber*, II, 30; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 261-270*, s. 107-108; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târîhi Dimaşk*, XI, 24; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, X, 355; XI, 42; Burhâneddin İbn Müflih, *el-Makşadü'l-erşed* (nşr. Abdurrahman b. Süleyman el-Useymin), Riyad 1410/1990, I, 444; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaût), III, 281; Sezgin, *GAS*, I, 510; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), III, 188; Necm Abdurrahman Halef, *İstidrâkât 'alâ Târîhi't-türâsi'l-Arabî*, Cidde 1422, IV, 192; Ferhat Koca, *İslam Hukuk Tarihinde Selefi Söylem: Hanbelî Mezhebi*, İstanbul 2002, s. 53-54, 219, 267; a.mlf., "Hanbelî Mezhebi", *DİA*, XV, 526, 540, 543; Selâhaddin Polat, "Abdullah b. Ahmed b. Hanbel", a.e., I, 81; M. Yaşar Kandemir, "Ahmed b. Hanbel", a.e., II, 76-77.

FERHAT KOCA

SÂLİH b. AHMED el-HEMEDÂNÎ

(bk. EBÜ'İ-FAZL el-HEMEDÂNÎ).

SÂLİH BABA

(1847-1907)

Mutasavvî şair.

Erzincan'da dünyaya geldi. Babası Mustafa Efendi, annesi Atike Hanım'dır. Doğuştan bir kolu çolak, bir ayağı kısa olan Sâlih ilk dinî bilgileri imam olan babasından aldı. Ailesi çilingirlikle uğraştığı ve çilingir dükkânında tüfek de tamir edildiği için "Tüfekçizâde" lakabıyla anıldı. İki defa evlendi ve üç oğlu oldu. İki sakat olan çocukları gençlik yıllarında kendisinden önce öldü. Bir şiirinde (Ümmîyem bir zerredenli ilme yoktur tâkatim / Gâh olur ilm

ile bîpâyân oluram kime ne) ümmî olduğunu söylemekle beraber kardeşi Abdurrahman'ın soyundan gelen yakınları onun okuma yazma bildiğini belirtir. Pîr-i Sâmî diye tanınan Nakşibendî-Hâlidî şeyhi Mehmed Sâmî Efendi'ye intisap eden Sâlih Baba'nın, şeyhinin irşad faaliyetlerini sürdürdüğü Kırtıloğlu Tekkesi'ndeki bir sohbet sırasında kendisinden bir şiir okumasını istemesi üzerine o güne kadar şiirle bir ilgisi olmadığı halde hemen orada irticâlen şiir söylemeye başladığı rivayet edilmektedir. Şiirleri Mehmed Sâmî Efendi'nin müridlerinden Adnan Efendi tarafından *Râbita-i Nakş-i Hayâlî* adıyla yazıya geçirilmiştir. Sâlih Baba Erzincan'da vefat etti ve Akmezarlık denen yere gömüldü. Zamanla mezarı kaybolduğundan bugün yeri bilinmemektedir. Günümüzde Hava Şehitleri Mezarlığı diye anılan bu mezarlıkta şeyhi Mehmed Sâmî Efendi'nin ve diğer bazı şeyhlerin kabirleri bulunmaktadır.

Birçok şiirinde âyet ve hadislerle yer veren Sâlih Baba'nın aruz vezniyle yazdığı manzumelerinde dili ağır, hece ölçüsüyle yazdıklarında oldukça sadedir. Şairin *Râbita-i Nakş-i Hayâlî* adlı divanı dışında iki eserinin daha olduğu, ancak bunların 1939 Erzincan depreminde kaybolduğu söylenmektedir. *Râbita-i Nakş-i Hayâlî* de hem divan edebiyatı hem halk edebiyatı nazım şekilleri yer almaktadır. "Fenâ fi's-şeyh" makamının hallerinden ibaret olan divanı tarikat âdabını, müridlik hallerini ve mürşidlerin örnek davranışlarını anlatır. Eserde seksen dört gazel, on beş kaside, dokuz murabba, on altı muhammes, iki müseddes, bir müstezad, mesnevi kafiye düzeniyle yazılmış dört manzume, yirmi altı koşma, beş dizeden oluşan bentler ve hece vezniyle altı manzume bulunmaktadır. Sâlih Baba'nın şiirleri günümüzde Erzincan, Gümüşhane, Bayburt ve Erzurum yörelerinde makam eşliğinde ilâhi şeklinde okunmaktadır. *Râbita-i Nakş-i Hayâlî*'nin Mehmed Sâmî Efendi'nin oğlu Selâhattin Kırtıloğlu'nun özel kitaplığında bulunan 1899 tarihli yazma nüshası Fehmi Kuyumcu tarafından yayımlanmıştır (Ankara 1979).

BİBLİYOGRAFYA :

Erzincanlı Salih Baba: Hayatı ve Divanı (haz. Orhan Aktepe), Nurettin Albayrak özel kütüphanesi; *Salih Baba Divanı: Rabita-i Nakş-i Hayâlî* (haz. Fehmi Kuyumcu), Ankara 1979, s. 3-40; Ahmet Doğan, *Salih Baba: Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Şiirleri*, Ankara 2001; Nurettin Albayrak, "Bir Tasavvuf Şairi Tüfekçizade Salih Baba", *Mavera*, sy. 109, İstanbul 1986, s. 8-10; "Salih Baba", *TDEA*, VII, 440.

AHMET DOĞAN

SÂLİH CEZERE

(صالح جزرة)

Ebû Ali Sâlih b. Muhammed b. Amr el-Bağdâdî el-Buhârî
(ö. 293/906)

Hadis hâfızı.

205 (820) yılında Bağdat'ta, oğlu Ebû Hasan Ali'den nakledilen rivayete göre ise 210'da (825) Küfe'de doğdu. Büyük dedesi Ammâr, Esed b. Huzeyme oğullarının mevlâsı olduğundan Esedî nisbesiyle tanınır. Hocası Zühli'nin veya başkalarının huzurunda, bir hadiste geçen "harez" kelimesini "cezere" diye okuması üzerine bu lakapla anıldığını söyleyenler olduğu gibi bu lakabın ona çok daha önce verildiğini ileri sürenler de vardır. Sâlih Cezere kendi memleketindeki âlimlerden faydalandıktan sonra Mekke, Medine, Suriye, Mısır, Nişâbur, Rey ve Herat gibi ilim merkezlerinde öğrenimini sürdürdü. Hadis, tefsir ve tarih alanındaki bilgileriyle tanınan Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Osman b. Ebû Şeybe, Kâsım b. Ebû Şeybe, Ali b. Medîni, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, Ebû Zür'a er-Râzî ve Ali b. Ca'd gibi âlimlerden faydalandı. Kendisinden Ebû Ahmed Ali b. Muhammed el-Mervezî el-Habîbî, Heysem b. Küleyb eş-Şâfi, Muhammed b. Yûsuf b. Bişr el-Herevî ve Ebû Sâlih Halef b. Muhammed b. İsmâil el-Hayyâm gibi muhaddisler rivayette bulundu. Müslim b. Haccâc ondan rivayet ettiği hadislerle *el-Câmi'u's-şâhih* dışındaki eserlerinde yer verdi. 253'te (867) Nişâbur'a giderek bir müddet orada kaldı. Ardından Merv'e ve Horasan bölgesinin diğer şehirlerine gitti. 266 (879-80) yılında davet edildiği Buhara'da şehrin emîrinden büyük ilgi gördü. Orada yerleşerek hayatının sonuna kadar hadis okutmaya devam etti. Sâlih Cezere, oğlu Ebû'l-Hasan'ın verdiği bilgiye göre 21 veya 22 Zilhicce 293'te (13 veya 14 Ekim 906) vefat etti.

Hadis hâfızı olan, hüccet lakabı ve doğunun muhaddisi unvanıyla anılan Sâlih Cezere güçlü bir hâfızaya sahip olup çok uzun metinleri dahi bir defa dinleyince ezberlerdi. Rivayete göre hiçbir kitaba bakmadan veya yanında taşıdığı bir metne göz atmadan hatasız olarak hadis naklelerdi. Bu şekilde uzun yıllar Buhara'da hadis meclisleri düzenledi. Ezberindeki hadis bilgisi açısından Irak ve Horasan'da onun dengi başka bir kişinin bulunmadığı belirtilir. Akranı olan Keccî, hakkında sadûk ve sebt

gibi değerlendirmeler yapılan Sâlih'ten "seyyidü'l-müslimîn" diye söz ederdi. Sâlih Cezere, dirâyetü'l-hadis ilimleri açısından da önemli bir şahsiyet olup râvi ve rivayet konusunda görüşlerine itibar edilirdi. Râviler hakkında yaptığı değerlendirmeler bu alanın önemli isimlerinin görüşleriyle genellikle uyumaktadır. Zehebî ve İbn Hacer el-Askalânî gibi bu konuda önemli çalışmalar yapmış olan âlimler, eserlerinde pek çok kişi hakkında tek başına onun görüşlerine dayanarak kanaat belirtmiştir. Çok zeki ve nüktedan bir kişiliğe sahip olan Sâlih Cezere sohbetlerinde mizahî ifadeler kullanmaktan hoşlanırdı. Bununla birlikte çok saygı uyandırın bir kişiliğe sahipti. Kaynaklarda onun *Tefsîrü'l-Şur'ân*, *el-Cerh ve't-ta'dil*, *Kitâbü'n-Nevâdir* adlı eserlerinden söz edilmekle birlikte bunların günümüze ulaşmış olmadığı bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), III, 396; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IX, 322-328; a.mlf., *el-Câmi' li-ah-lâkı'r-râvi ve âdâbi's-sâmi'* (nşr. Mahmûd et-Tahhân), Riyad 1403/1983, I, 294-295; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, Beyrut 1411/1990, II, 461-462; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), XXIII, 385-401; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIV, 23-33; a.mlf., *Tezki-retü'l-huffâz*, II, 617, 621, 641-642; Kays Âl-i Kays, *el-İrâniyyûn*, II/1, s. 354-357; Hasan Mezyû, "Cezere, Ebû 'Ali Sâlih b. Muhammed", *Mv.AU*, V, 248-252.

SALİH KARACABEY

SÂLİH ÇELEBİ

(bk. CELÂLZÂDE SÂLİH ÇELEBİ).

SÂLİH DEDE EFENDİ

(ö. 1888 [?])

Neyzen ve bestekâr.

İstanbul'da dünyaya geldi. Mehmet Suphi Ezgi'nin Ahmet İrsoy'dan naklen yetmiş yaşlarına kadar yaşadığını kaydetmesi dikkate alındığında (*Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, I, 139) onun XIX. yüzyılın ilk çeyreği içerisinde doğmuş olduğu söylenebilir. Bu konuda çeşitli eserlerde rastlanan tarihler arasında 1818 yılı daha kuvvetli bir ihtimal olarak görülmektedir. Neyzen Yûsuf Paşa'nın üvey amcası olan Sâlih Dede, Mevleviyye tarikatına bağlı bir ailede yetişti ve bu tarikatta çile çıkarıp dede unvanını aldı. Müsikide ilk bilgileri ve ney üflemesini mevlevîhânedede ağabeyi Said Dede'den öğrendi. İstanbul mevlevîhâneleri Sâlih Dede Efendi'nin hayatında önemli rol oynadı. Beşiktaş Mevlevîhânesi, bu mevle-